

ნატო გეგენავა, სტუ-ს პროფესორი
მარინა ბალათური, სტუ-ს პროფესორი
თეონა ბაქანიძე, სტუ-ს პროფესორი

* * * * *

რეზიუმე

კონკურენცია, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ცენტრალური მექანიზმი უზრუნველყოფს საზოგადოებრივ პროგრესს ეკონომიკური სისტემის ყველა — მიკრო, მეზო, მაკრო და მეგა — დონეზე. ბოლო პერიოდში გაიზარდა ყურადღება ქვეყნებს შორის კონკურენციაზე, რაც ქვეყნების რეიტინგთა სხვადასხვა სისტემაში ვლინდება. უკანასკნელი ათი წლის მანძილზე საერთაშორისო ორგანიზაციები რეგულარულად ახორციელებენ ქვეყნების შედარებას სხვადასხვა (კონკურენტუნარიანობის, ტექნოლოგიური განვითარების, ადამიანური პოტენციალის განვითარების, საინფორმაციო განვითარების დონის და სხვა პარამეტრების) მიხედვით. ჩნდება ახალი რეიტინგული სისტემები.

თანამედროვე ეკონომიკაში ერთ-ერთ საკვანძო მოვლენას წარმოადგენს კონკურენტუნარიანობა, მაგრამ თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება არ გვაძლევს მის ზუსტ განმარტებას, რადგან შემუშავებული არ არის ერთიანი მიდგომა კონკურენტუნარიანობის შეფასებისა და ფორმირებისადმი. საერთოდ კონკურენტუნარიანობის ქვეშ მიზანშეწონილია ვიგულისხმეთ კონკურირების შესაძლებლობა საქონლის და მომსახურების ბაზრებზე.

საქართველოში არსებული მდგომარეობა და ევროპის მცირე ქვეყნების გამოცდილება გვკარნახობს, რომ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიული ამოცანად მიჩნეულ იქნეს ეროვნული საქონლის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, რომელიც მჭიდრო კავშირშია ინოვაციური საქმიანობის პრინციპულ გაუმჯობესებასა და არსებული პოტენციალის გონივრულ გამოყენებასთან.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული ეკონომიკა, კონკურენტუნარიანობა

Summary

A competition as a central mechanism of the market economy provides Social progress, at all levels of Economic System. Recently there has been increased Attention to the competition between the countries. As revealed in Ranking of countries. The last 10 years International Organizations Implement comparison of the country according Parameters. And after that there is a new ranking system.

In the modern economy one of the crucial events is a Competitiveness, but The modern Economic Science don't give the exact definition. Because Unified Approach of Competitiveness assessment is not developed. Under the overall competitiveness we mean ability to compete for Goods and services.

The situation in Georgia Dictates us that Goals of County Economic Development Strategic must be Raising of Competitiveness of national goods.

ეკონომიკაში ტერმინი „კონკურენტუნარიანობა“ როგორც პროდუქტთან ან სანარმოსთან, ასევე დარგთან და სახელმწიფოსთან მიმართებაშიც ფართოდ გამოიყენება. ამასთან, არ არსებობს კონკრეტული განსაზღვრება იმისა, თუ რა მოიაზრება კონკურენტუნარიანობაში, ქვეყნის კონკურენტუნარიანობასთან მიმართებაში კი გამოითქმება მოცემული ტერმინის გამოყენების მართებულობის შესახებ ეჭვი [1]. ძირითადი იდეა, რომელიც ამ ტერმინში იგულისხმება, შეიძლება გავიგოთ იმ განსაზღვრებებიდან გამომდინარე, რომლებიც სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ გამოიყენება.

კონკურენცია, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ცენტრალური მექანიზმი უზრუნველყოფს საზოგადოებრივ პროგრესს ეკონომიკური სისტემის ყველა — მიკრო, მეზო, მაკრო და მეგა-დონეზე. ბოლო პერიოდში გაიზარდა ყურადღება ქვეყნებს შორის კონკურენციაზე, რაც ქვეყნების რეიტინგთა სხვადასხვა სისტემაში ვლინდება. უკანასკნელი ათი წლის მანძილზე საერთაშორისო ორგანიზაციები რეგულარულად ახორციელებენ ქვეყნების შედარებას სხვადასხვა პარამეტრების — კონკურენტუნარიანობის, ტექნოლოგიური განვითარების, ადამიანური პოტენციალის განვითარების, საინფორმაციო განვითარების დონის და სხვა პარამეტრების მიხედვით. ჩნდება ახალი რეიტინგული სისტემები.

ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის შეფასების სხვადასხვა მეთოდიკებს შორის განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის (WEF) და განვითარების მართვის საერთაშორისო ინსტიტუტის (IMD) მეთოდები. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგის განსაზღვრა ხორციელდება საერთაშორისო განვითარების ჰარვარდის ინსტიტუტის (CID) მიერ და ყოველწლიურად „The Global Competitiveness Report“-ში პოულობს ასახვას. მას საფუძვლად უდევს ჯ. საქსისა და გ. სტოუნის მიდგომები კონკურენტუნარიანობის შესახებ. აღნიშნული რეიტინგის შემუშავების დროს გათვალისწინებულია რვა ძირითადი ფაქტორი, რომელთა მდგომარეობაც განსაზღვრავს გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის შესაძლებლობებს. კონკურენტუნარიანობის თითოეულ კომპლექსურ ფაქტორს გააჩნია თავისი ფაქტორული წილი და განისაზღვრება მაჩვენებელთა სისტემით.

კონკურენტუნარიანობის დონე განისაზღვრება შემდეგი ინდექსების საფუძველზე:

გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსები;
ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ინდექსები;
გლობალური საინოვაციო ინდექსები;
პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის ინდექსები

და სხვ.

მ. პორტერის თანახმად, კონკურენტუნარიანობას აღწევნა არა მარტო ცალკეული დარგები, არამედ დარგების მთელი ერთობლიობებიც (კლასტერებიც), რომლებშიც კომპანიები ინტეგრირებულია ვერტიკალური ან ჰორიზონტალური პრინციპით.

პორტერმა აჩვენა, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში არსებობენ კონკურენტუნარიან ინდუსტრიათა ისეთი ჯგუფები, რომლებიც მცირე ტერიტორიული სივრცის მიუხედავად მსოფლიო ბაზარზე ლიდერის პოზიციებს ინარჩუნებენ. რეგიონულ კლასტერებზე დაფუძნებული ეროვნული კონკურენტუნარიანობის სტრატეგიის თეორიის შექმნით პორტერმა დაასაბუთა, რომ კონკურენტული უპირატესობა დამოკიდებულია კლასტერებზე დამყარებულ რეგიონულ და ადგილობრივ ინოვაციურ სისტემებზე.

კონკურენციის თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს: ა. სმიტმა (ნაშრომი – „გამოკვლევა ხალხთა ბუნების სიმდიდრისა და მიზეზების შესახებ“, 1776), დ. რიკარდომ, ჯ. მილმა, ჯ. რობინსონმა და ე. ჩემბერლენმა, ჯ. კეინსმა, პ. ჰაინემ, ი. შუმპეტერმა, ფ. ჰაიეკმა, ფ. ნაითმა, კ. მაკკონელმა, მ. პორტერმა და სხვ.

ბოლო ათწლეულების მოვლენებმა განსაკუთრებით თვალნათლივ წარმოაჩინეს კონკურენციის მნიშვნელობა საწარმო ძალების განვითარებაში, მისი უნივერსალური მოქმედება ეროვნულ ეკონომიკასა და მსოფლიო მეურნეობის პროცესებზე.

თანამედროვე ეკონომიკაში ერთ-ერთ საკვანძო მოვლენას წარმოადგენს კონკურენტუნარიანობა. მაგრამ თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება არ გვაძლევს მის ზუსტ განმარტებას, რადგან შემუშავებული არ არის ერთიანი მიდგომა კონკურენტუნარიანობის შეფასებისა და ფორმირებისადმი.

საერთოდ კონკურენტუნარიანობის ქვეშ მიზანშეწონილია ვიგულისხმეთ კონკურირების შესაძლებლობა საქონლის და მომსახურების ბაზრებზე.

XXI საუკუნის შუა ხანებში ჩამოყალიბდა ზოგადი წარმოდგენები კონკურენციის არსისა და მისი ძირითადი მამოძრავებელი ძალების შესახებ, რაც გამოისახა ბაზრის სამ კლასიკურ მოდელში: სრულყოფილი (წმინდა) კონკურენცია, მონოპოლისტური კონკურენცია და ოლიგოპოლია.

კონკურენტუნარიანობის კონცეფციის ერთ-ერთი ფუძემდებელი მაიკლ პორტერი აღნიშნავს, რომ კონკურენტუნარიანობა განისაზღვრება მწარმოებლობით, ქვეყანა იყენებს თავის ბუნებრივ, ადამიანურ რესურსებსა და კაპიტალს, რადგან მწარმოებლობა არის ქვეყნის და მისი მოსახლეობის კეთილდღეობის განმსაზღვრელი ძირითადი ფაქტორი. პორტერმა გამოყო კონკურენტუნარიანობის შემდეგი ძირითადი ასპექტები [2]:

მწარმოებლობა დამოკიდებულია როგორც წარმოებული პროდუქტის ან განეული მომსახურების ლირებულებაზე (მის უნიკალურობაზე, ხარისხზე), ასევე წარმოების ეფექტიანობაზე;

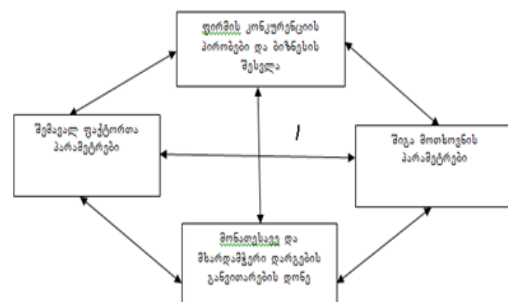
2. წინსვლისთვის მნიშვნელოვანია არა ის, თუ რომელ დარგებშია ქვეყანა, კონკურენტული არამედ ამ დარგში როგორი კონკურენციაა ფირმებს შორის.

ქვეყნის მწარმოებლობა – არის იმის გამოხატულება, რისი წარმოებაც გადაწყვიტეს ადგილობრივმა და უცხოურმა ფირმებმა ამ რეგიონში. ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების საბოლოო მიზანს მისი სიმდიდრის ანუ ქვეყნის კეთილდღეობის ზრდა წარმოადგენს. თვითონ მ. პორტერის თანახმად, ქვეყნის სიმდიდრე არსებობს ორი სახით: არსებული (მემკვიდრეობითი) და შექმნილი. მემკვიდრეობითი სიმდიდრე მიიღება ბუნებრივი რესურსების ან უძრავი ქონების გაყიდვის ხარჯზე. თავისი ბუნებით იგი შეზღუდულია. ამასთან, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სახელმწიფო, რადგან ზუსტად ის აწარმოებს რესურსებს მოსახლეობის ფენებს შორის, რასაც შეიძლება თან ახლდეს კორუფცია და ფავორიტიზმი. ასევე ასეთი სახის სიმდიდრის ერთ-ერთი მახასიათებელია ბუნებრივი რესურსების უზომოდ და არაეფექტიანად გამოყენება და სუბსიდიების ხელმისაწვდომობა.

ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია, უწინარეს ყოვლისა, იმაზე, თუ რამდენად ნაყოფიერად იყენებს იგი ეროვნულ ბუნებრივ, შრომით, მატერიალურ და საფინანსო რესურსებს. ამავე დროს, ნებისმიერი კონკურენცია, გარკვეულწილად ეკონომიკის სრულყოფის სტიმულს წარმოადგენს [3].

შექმნილი სიმდიდრე იქმნება კომპანიების დონეზე, რომლებიც ფასიან პროდუქტებსა და მომსახურებას აწარმოებენ. სიმდიდრე განისაზღვრება მხოლოდ ფირმის ინოვაციური შესაძლებლობებითა და მწარმოებლობით. სახელმწიფოს როლი კი იმაში ვლინდება, რომ კონკურენტუნარიანობის ფაქტორების ძლიერი და სუსტი მხარეების ანალიზის საფუძველზე, ბიზნესს ხელსაყრელი პირობები შეუქმნას. პორტერის კონცეფციაში გამოიყოფა კონკურენტუნარიანობის ოთხი ძირითადი ფაქტორი: შემომავალი ფაქტორების პარამეტრები (წარმოება), ფირმის კონკურენციის პირობები და ბიზნესის გაძლოა, შიდა მოთხოვნის პარამეტრები, მონათესავე და მოკავშირე დარგების განვითარების დონე. აღნიშნული ფაქტორები ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია და ქმნიან „კონკურენტუნარიანობის ალმასს“ (იხ. სქემა).

სქემა „კონკურენტუნარიანობის ალმასი“ [2]

სქემა „კონკურენტუნარიანობის ალმასი“ [2]

მ. პორტერის მიხედვით, მთელი ეკონომიკური სისტემის მთავარ კატალიზატორს შიდა დარგობრივი კონკურენცია წარმოადგენს. როდესაც ქვეყანაში არსებობს ერთი და იმავე ტიპის პროდუქტებისა და მომსახურების რამდენიმე ეროვნული მწარმოებელი, ამით ეროვნული ეკონომიკის განვითარებას დიდი სტიმული ეძლევა. კონკურენციის წყალობით კომპანიები პროდუქტის ხარისხს ამაღლებენ, ამცირებენ ხარჯებს, ხელს უწყობენ მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს:

ბუნებრივი რესურსებისა და ადამიანური კაპიტალის გარდა, პორტერი შემოშავალ ფაქტორებს მიაკუთვნებს: საბაზრო ინფრასტრუქტურის მდგომარეობას; კაპიტალის ბაზრის განვითარების დონეს, უმაღლესი და პროფესიული განათლების სისტემას; მეცნიერული და კვლევითი ინსტიტუტების ხარისხს; ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის განვითარებას;

შემოშავალი ფაქტორების ეფექტიანი გამოყენება ქვეყანაში ბიზნესის წარმართვის ხელსაყრელ საკანონმდებლო, ინსტიტუციონალურ და კონკურენციის შეზღუდვის არარსებობის პირობებში არის შესაძლებელი. ეკონომიკაში სახელმწიფოს დაბალი ჩარევა, სახელმწიფო სუბსიდიების არადისკრიმინაციული გამოყენება საწარმოებისა და დარგების ეფექტიანი განვითარებისათვის აუცილებელ პირობებს ქმნის. ასევე მნიშვნელოვანია ღია ეკონომიკა, რომელსაც ქვეყანაში დამატებითი კონკურენცია და მასთან ერთად ტექნოლოგიები და ინვესტიციები შემოაქვს;

შიდა მოთხოვნის თავისებურებები გამოშვებული პროდუქტის ნაკრებს და მის ხარისხს განსაზღვრავს. მომხმარებელთა უფლებების დაცვის უხეში მოთხოვნები ან ეკოლოგიური სტანდარტები, ერთის მხრივ, ზღუდავს ინვესტიციის შესაძლებლობებს, ხოლო, მეორეს მხრივ – ახდენს ინვესტიციების სტიმულირებას, რომლებიც არამართო აუმჯობესებს, მაგალითად, ეკოლოგიურ მაჩვენებლებს, არამედ ასევე წარმოების ეფექტიან ზრდას განაპირობებს;

განვითარებული და მხარდამჭერი დარგები ეკონომიკაში კლასტერების წარმოქმნის ძირითად ფაქტორს წარმოადგენს, რომლებიც გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკური ზრდის მთავარი წყაროა.

პორტერის თანახმად [2], კონკურენტუნარიანობას არა მართო ცალკეული დარგები, არამედ დარგების ერთობლიობებიც (კლასტერებიც) აღწევენ, რომლებშიც კომპანიები ვერტიკალური ან ჰორიზონტალური მიმართულებითაა ინტეგრირებული.

პორტერის მიერ შემუშავებული „კონკურენტუნარიანობის ალმასი“ სისტემას წარმოადგენს.

საქართველოში არსებული მდგომარეობა და ევროპის მცირე ქვეყნების გამოცდილება გვკარნახობს, რომ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიული ამოცანად მიჩნეულ იქნეს საქონლის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. იგი მჭიდრო კავშირშია ინოვაციური საქმიანობის პრინციპულ გაუმჯობესებასთან, არსებული პოტენციალის გონივრული გამოყენებასა და შესაბამისი კლასტერების შექმნასთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Krugman, P. (1996). Making Sense of the Competitiveness Debate, Oxford Review of Economic Policy, Oxford University Press, 12(3), 17–25.
2. Porter, Michael E. (1998), Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance, The Free Press: New York.
3. ე. ისმაილოვი, ვ. პაპავა. ცენტრალური კავკასია: გეოპოლიტიკური ეკონომიის ნარკვევები. 2007 წ. გვ., 167